

УДК 347.965

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.46>

М. О. Кравченко

кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації
судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ ДІЖИТАЛІЗАЦІЇ НА ІНСТИТУТ АДВОКАТУРИ

Стаття присвячена впливу діжиталізації на інститут адвокатури. Звернуто увагу, що використання здобутків науково-технічного прогресу пов'язано із певним колом проблем, що мають комплексний характер та можуть бути об'єднані в деякі групи або блоки. Виокремлено такі групи проблеми як: 1) недостатній рівень комп'ютерної освіти; 2) «слабке» технічне забезпечення; 3) проблеми організаційного характеру; 4) морально-етичні проблеми; 5) фінансові проблеми.

Встановлено, що використання науково-технічних здобутків потребує наявності певних знань, вмінь та навичок. Обґрунтовано, що «слабке» технічного забезпечення може створювати перешкоди у належному виконанні адвокатом доручення клієнта. Висвітлюючи блок організаційних проблем, підкреслено необхідність адвокату забезпечити власну кібер-безпеку (до прикладу, шляхом налаштування антивірусів) та сприяти кібербезпеці своїх помічників, стажистів тощо задля попередження ситуацій з розголошення адвокатської таємниці, завдання шкоди авторитету або репутації іншим адвокатам або інституту адвокатури загалом. Зазначено, що одним з аспектів морально-етичного блоку проблем є дилема використання або не використання ліцензійного програмного забезпечення. Висвітлено вартість використання деякого програмного забезпечення та зроблено висновок, що для адвоката-початківця подібні витрати, особливо враховуючи сучасну економічну ситуацію в країні, не є першочерговими та можуть бути фінансово обтяжуючими.

Зауважено, що кожна з цих проблем окремо не є суттєвою перешкодою у подальшій діджиталізації адвокатури, проте у своїй сукупності можуть виступати певним «гальмом» цього процесу.

Доведено, що посилення впливу діджиталізації на суспільне життя, у тому числі на інститут адвокатуру, обумовлюється: поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 та запровадження карантинних обмежень, запровадженням воєнного стану на території держави, розвитком технічного та програмного обладнання, розвитком мережі Інтернет, загальними процесами глобалізації

Запропоновано визначення поняття «вплив діжиталізації», у тому числі на інститут адвокатури, як сукупність наслідків для суспільних відносин, що обумовлені науково-технічним розвитком та пов'язані із використанням комп'ютерного, іншого електронного обладнання (планшети, мобільні телефони), програмного забезпечення тощо.

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, адвокатура, діжиталізація, науково-технічний прогрес.

Постановка проблеми. Слово «діджиталізація» походить з англійської мови та означає «оцифрування». У найбільш загальному сенсі під ним розуміють проникнення цифрових технологій у всі сфери суспільного життя [1, с. 107]. У зв'язку з цим імпонує точка зору відповідно до якої діджиталізація передбачає створення

цифрової (заснованої на байтах та бітах – мінімально адресованих одиницях інформації) версії аналогових речей на паперових документах, відео-та фотозображень, звуків [2, с. 187].

Інститут адвокатури також зазнає впливу цього процесу, при тому як з негативної точки зору, так і з позитивної. Натомість не можна не звернути увагу, що використання здобутків науково-техніч-

ного прогресу пов'язано із певним колом проблем, що мають комплексний характер та можуть бути об'єднані в певні групи або блоки. В рамках нашого дослідження увага буде приділена саме проблемам, що стосуються як інституту адвокатури загалом, так і кожного адвоката окремо.

Аналіз останніх досліджень і публікація. Деякі аспекти обраної проблематики знайшли свого висвітлення в працях таких науковців та практиків як Н. Бакаєнова, П. Бадзелюк, В. Заборовський, О. Коваль, А. Кубаєнко, Л. Остафійчук, О. Храпенко та ін. Особливо імпонує точка зору А. Кубаєнка щодо виокремлених переваг та проблем, пов'язаних з цифровою трансформацією інституту адвокатури. До перших автор відносить: 1) зниження тимчасового навантаження адвокатів; 2) спрощення процедури подання запитів та судової документації; 3) зниження фінансових витрат як для адвоката, так і для довірителя (у випадках онлайн-консультування та ін.). До других – проблему забезпечення адвокатської таємниці та відсутність належного рівня комунікації у адвоката за допомогою інформаційних технологій [3, с. 64].

Дослідження наукової літератури з обраної проблематики та вивчення сучасних проблем в адвокатській діяльності, пов'язаних з діджиталізацією адвокатури, дозволяє погодитися з точкою зору П. Бадзелюк, що «перехід стандартної «офісної» роботи адвокатури до вищих ІТ-щабелів є динамічним та неминучим» [4, с. 227].

Метою статті є висвітлення проблем, пов'язаних з діджиталізацією інституту адвокатури та діяльності окремого адвоката, та об'єднання їх у певні групи.

Виклад основного матеріалу. Адвокатура, реформована 2012 року в недержавний незалежний і самоврядний інститут. Цей процес передбачав також впровадження десятків технологічних рішень, спрямованих на полегшення доступу громадян до правової допомоги та покращення професійної взаємодії адвокатської спільноти. Вкрай позитивно, що українська адвокатура випереджає багатьох зарубіжних колег за рівнем діджиталізації. На думку Голови Національної асоціації адвокатів України, наразі існує

три основні ІТ-продукти, що використовуються в адвокатській спільноті: Єдиний реєстр адвокатів України, онлайн-кабінет адвоката на сайті Національної асоціації адвокатів України та єдина онлайн-платформа підвищення кваліфікації. Погоджуємося, що найвідомішим та найбільш масштабним серед них є Єдиний реєстр адвокатів України. Так, судді та правоохоронні органи використовують цей реєстр для підтвердження статусу адвоката, а громадяни можуть знаходити інформацію про професійних адвокатів відповідно до чинних правил адвокатської практики. Реєстр постійно розвивається, і відтепер профіль кожного адвоката включає не лише базові дані, визначені законом, але й додаткові відомості про професійні досягнення, готовність надавати правову допомогу безоплатно, посилання на профіль у соціальних мережах та актуальні контакти. https://lb.ua/news/2019/08/22/435338_ukrainskaya_advokatura_stala_put.html

Як зазначає О. Храпенко, поява нових технологій та інформаційних засобів призвела до значної кількості новацій в адвокатській діяльності. Серед них вчена виокремлює:

1) електронну документацію та електронний обмін даними;

2) використання соціальних мереж (до прикладу, Facebook, Twitter, LinkedIn тощо), що може бути корисними для адвокатів як для залучення нових клієнтів, так і для взаємодії з колегами;

3) використання штучного інтелекту задля аналізу великої за обсягом інформації та підготовки правових документів;

4) використання відео конференцій (погоджуємося, що з поширенням COVID-19 відео конференції стали надзвичайно популярним засобом взаємодії з клієнтами та іншими адвокатами);

5) використання віртуальних технологій (при підготовці до судових засідань та взаємодії з клієнтами тощо);

6) використання онлайн-бібліотек та баз даних для пошуку необхідної інформації та розробки стратегії ведення справи [6, с. 140-141].

У свою чергу, А. Кубаєнко, виокремлює три рівні впровадження цифрових технологій у діяльність адвоката:

1) автоматизація адвокатської діяльності (тобто створення ІТ-сервісів, що дозволять автоматизувати процеси надання кваліфікованої правничої допомоги, що полегшує адвокатську діяльність, а громадянам, яким необхідна юридична консультація, вона стане доступнішою, адже дана технологія спрямована на створення довідково-інформаційних правових систем, юридичних ботів, систем для аналізу судової практики тощо);

2) інформатизація адвокатської діяльності, що передбачає побудову та розвиток телекомунікаційної інфраструктури та інформаційного середовища для супроводу процесів, що забезпечують організацію адвокатської діяльності у реалізації повноважень;

3) інформатизація діяльності органів адвокатського самоврядування, а також органів НААУ, що означає побудову та розвиток інфраструктури для найбільш спрощеної роботи [3, с. 64].

Висвітлення наведених напрямків надає поштовх для роздумів щодо проблем, які можуть бути пов'язані з таким «проникненням» діджиталізації в адвокатську діяльність.

Перш за все вважаємо за потрібне приділити увагу такому суб'єктивному чиннику, як необхідність належного рівня комп'ютерної освіти. У якості прикладу, можна розглянути випадки з проведення заходів з підвищення кваліфікації адвокатів, які відбуваються онлайн, до прикладу, за допомоги платформи Zoom або YouTube. Проведення таких заходів потребує наявності належних знань, вмінь та навичок використання комп'ютерного та іншого технічного обладнання, програмного забезпечення безпосередньо організаторами заходу або наявності технічного персоналу з відповідними знаннями.

Крім того, задля того, щоб адвокати мали можливість брати участь у таких заходах та успішно отримувати бали, вони також повинні володіти мінімальними уявленнями про особливості проведення заходів онлайн, порядку реєстрації на такі заходи, сканування QR-кодів тощо. На жаль, непоодинокі випадки, коли у адвокатів виникають складнощі зі скануванням QR-кодів на початку та напри-

кінці заходу або плутанини із обраним форматом заходу (онлайн чи офлайн), що призводить до проблем із зарахуванням балів. Крім того, на деяких платформах мобільних телефонів сканування QR-коду може потребувати додаткового програмного забезпечення, налаштування якого також іноді викликає певні проблеми.

Нагадаємо, що Рада адвокатів прийняла рішення про введення у дію єдиної онлайн-платформи для підвищення кваліфікації. Ця платформа об'єднує інформацію про всі навчальні заходи та операторів, які проводять підвищення кваліфікації по всій країні. Система передбачає можливість онлайн-реєстрації адвокатів на всі події, фіксацію фактичної участі на семінарах, зворотний зв'язок у вигляді онлайн-тестування для перевірки розуміння матеріалу семінару, а також автоматичне нарахування отриманих балів через особистий кабінет адвоката в системі [5].

Проблему комп'ютерної освіти можна також прослідкувати на прикладі розуміння «безпеки» використання Інтернету, не надання даних щодо своїх акаунтів (логінів, паролів, у тому числі, перевірочних кодів тощо) стороннім особам задля уникнення ситуацій заволодінням третіми особами аккаунтами адвоката.

Ще однією проблемою є потреба наявності належного технічного забезпечення. До прикладу, використання адвокатом здобутків науково-технічного прогресу, участь у судових засіданнях онлайн, використання електронних баз даних, спілкування з клієнтом у дистанційному форматі потребує стабільного та швидкого Інтернету. Крім того, у деяких випадках необхідною також є наявність «потужного» або надійного комп'ютерного обладнання, адже не виникає жодних сумнівів, що перебої у роботі комп'ютера можуть призвести до втрати важливих документів клієнта, що може навіть призвести до загрози порушення процесуальних строків (до прикладу, у випадку необхідності підготовки великої за обсягом апеляційної чи касаційної скарги).

Комплексною також є група проблем організаційного характеру. Як свідчить Звіт Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності за 2022 р.,

почастішали випадки, коли невідомі особи видають себе за адвокатів при «продажі своїх послуг» через мережу Інтернет (до прикладу, через Facebook, Instagram, Twitter, Telegram, LinkedIn тощо), з можливим використанням підроблених документів [7, с. 2]. При реєстрації профілів у цих соціальних мережах не вимагаються жодні документи для підтвердження особистості (але може вимагатися номер мобільного телефону). Видається логічним, що це створює певні можливості для вчинення шахрайських дій. Такі дії не мають жодного відношення до інституту адвокатури, проте шкода завдається саме престижу професії адвоката.

Крім того, не можна забувати про такі небезпеки як шкідливе програмне забезпечення (до прикладу, вірусу), можливі атаки з боку сторонніх осіб (хакерів) тощо). У зв'язку з цим адвокат повинен забезпечити власну кібер-безпеку (до прикладу, шляхом налаштування антивірусів) та сприяти кібербезпеці своїх помічників, стажистів тощо задля попередження ситуацій з розголошення адвокатської таємниці, завдання шкоди авторитету або репутації іншим адвокатам або інституту адвокатури загалом.

В рамках нашого дослідження цікавими будуть статистичні відомості, узагальнені American Bar Association. Так, результати опитування серед адвокатів у 2019 р. показують, що лише 44% з них застосовують шифрування файлів. Щодо шифрування пошти, його використовує 38% опитаних, тоді як шифрування усього дискового масиву використовує лише 22%. За даними опитування, близько чверті адвокатів у США в 2019 р. стали жертвами порушень безпеки, включаючи хакерську активність. Це призвело до додаткових витрат на консультації з ремонту, заміну обладнання та програмного забезпечення, а також на знищення чи втрату інформації. Зауважимо, що 36% опитаних повідомили про інфікування вірусами та троянами в їхніх комп'ютерних системах [8, с. 323].

Третина респондентів повідомила, що їхні фірми або вони самі мають поліси страхування кібервідповідальності. Так, усі адвокати повинні мати програми безпеки з урахуванням розміру фірми, даних

та систем, що потребують захисту. Реагування на інциденти є важливим елементом будь-якої програми захисту інформації. Найважливіші елементи типового плану реагування на інциденти включають процедури початкового повідомлення про інцидент, підтвердження інциденту, ескалації, в залежності від обставин, і розслідування. Передова практика включає роботу призначеного керівника проекту реагування на інцидент у співпраці з міждисциплінарною групою, знайомою з обов'язками щодо подання звітності про порушення, вимог щодо пом'якшення наслідків і кроками, необхідними для відновлення. І нарешті, плани зазвичай передбачають період огляду після інциденту з тим, щоб будь-який накопичений досвід можна було включити в переглянутий план. Плани реагування на інциденти повинні бути складені для компанії з урахуванням усіх законів і професійних зобов'язань і повинні бути засновані на стандартах, таких як стандарти, встановлені Національним інститутом стандартів і технологій (NIST), установою під егідою Міністерства торгівлі США [8, с. 323].

Достатньо цікавою також видається морально-етичний блок проблем. По-перше, варто відзначити, що правила поведінки адвоката в мережі Інтернет знайшли свого врегулювання в Правилах адвокатської етики [9]. Враховуючи обсяг статей, присвячених цьому питанню, можна вважати цей звіт правил професійної етики найбільш передовим порівняно з кодексами інших правничих професій.

У якості прикладу морально-етичного блоку проблем можна розглянути таку ситуацію як використання або невикористання адвокатами ліцензійного програмного забезпечення. Ця морально-етична дилема пов'язана із наступною групою проблем – фінансовою. Звернемо увагу на ціни на деяке програмне забезпечення:

1) вартість використання платформи Liga3605: Адвокат НААУ становить 4900 грн. щомісячно;

2) використання платформи ZOOM у тарифі ONE PRO щомісяця становить 14,99 дол. США;

3) використання Microsoft 365 Персональний становить 899,00 грн./рік;

4) використання програми Acrobat Standard становить 15,59 US\$/місяць.

Можна припустити, що для адвоката-початківця подібні витрати, особливо враховуючи сучасну економічну ситуацію в країні, не є першочерговими та можуть бути фінансово обтяжуючими.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи проведене дослідження, зазначимо, що кожна з цих проблем окремо не є суттєвою перепорою у подальшій діджиталізації адвокатури, проте у своїй сукупності можуть виступати певним «гальмом» цього процесу.

На нашу думку, посилення впливу діджиталізації на суспільне життя, у тому числі на інститут адвокатуру, обумовлюється:

1) поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 та запровадження карантинних обмежень (нагадаємо, що в Україні перший підтверджений випадок коронавірусної хвороби було оголошено 03.03.2020 р. у чоловіка з Чернівців, який прибув з Італії до Румунії літаком, а потім дістався в Україну автомобілем. Його госпіталізували 29 лютого);

2) запровадженням воєнного стану на території держави Указом Президента України В. Зеленського «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022 р.;

3) розвитком технічного та програмного обладнання (пришвидшення його роботи, зменшення вартості деяких компонентів обладнання, покращення його якості, до прикладу, суттєве підвищення якості передачі відео у випадку онлайн спілкування);

4) розвитком мережі Інтернет (охоплення мережею Інтернет все більшої території, пришвидшення обміну даними тощо);

5) загальними процесами глобалізації, що мають вплив на всі сфери суспільного життя, у тому числі, комунікацію між особами.

Крім того, вважаємо за можливе запропонувати визначення поняття «вплив діджиталізації», у тому числі на інститут адвокатури, як сукупність наслідків для суспільних відносин, що обумовлені науково-технічним розвитком та пов'язані

із використанням комп'ютерного, іншого електронного обладнання (планшети, мобільні телефони), програмного забезпечення тощо.

Список використаної літератури:

1. Савон К. В. Поняття «діджиталізація» в контексті цифрового уряду. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 67. С. 107-111.
2. Трушлякова А.Б. Розвиток діджиталізації в Україні: фактори впливу, переваги та виклики сьогодення. *Економічні горизонти*. 2018. №4(7). С.186-191.
3. Кубаєнко А. В. Цифрова трансформація адвокатської діяльності та адвокатури: переваги і можливі недоліки. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.) / редкол.: Н. М. Бакаянова (гол.) ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. С. 63-66.
4. Бадзелюк П. П. Адвокатура в «хмарі»: нові цифрові виклики та реалії сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2022. Вип. 71. С. 333-337.
5. Українська адвокатура стала на шлях цифрової трансформації, - Ізвітова. *LB.ua*. 2019. URL: https://lb.ua/news/2019/08/22/435338_ukrainskaya_advokatura_stala_put.html
6. Храпенко О. О. Адвокат і новітні технології. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 140-142.
7. Звіт Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності за 2022 р. *Вебсайт НААУ*. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Zvit_Komitetu_zaxistu_prav_advokativ_2022.pdf
8. Завадський А. А. Інформаційна та кібербезпека адвокатської діяльності: теоретичні та практичні аспекти (досвід США). *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №1. С. 321-323. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35837/1/ІНФОРМАЦІЙНА%20ТА%20КІБЕРБЕЗПЕКА.pdf>.
9. Правила адвокатської етики від 09 червня 2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf

M. O. Kravchenko. To the question of the influence of digitalization on the institute of advocacy

The article is devoted to the impact of digitization on the advocacy. It is noted that the use of achievements of scientific and technological progress is associated with a certain range of problems that are complex in nature and can be combined into certain groups or blocks. The following problems are singled out: 1) insufficient level of computer education; 2) «weak» technical support; 3) organizational problems; 4) moral and ethical problems; 5) financial problems.

It was established that the use of scientific and technical achievements requires the presence of certain knowledge, abilities and skills. It is justified that «weak» technical support can create obstacles in the advocate`s proper execution of the client`s assignment. Highlighting the block of organizational problems, the need for an advocate to ensure his own cyber security (for example, by setting up antiviruses) and to promote the cyber security of his assistants, interns, and other persons in order to prevent situations of disclosing the advocate`s secret, harming the authority or reputation of other advocates or the institute of advocacy in general, is emphasized. It is noted that one of the aspects of the moral and ethical block of problems is the dilemma of using or not using licensed software. The cost of using some software is highlighted and it is concluded that for a novice advocate, such expenses, especially considering the current economic situation in the country, are not a priority and are financially difficult.

It is noted that each of these problems individually is not a significant obstacle in the further digitization of the advocacy, but in their totality they can act as a certain «brake» of this process.

It has been proven that the strengthening of the impact of digitalization on public life, including on the advocacy, is caused by: the spread of the coronavirus disease COVID 19 and the introduction of quarantine restrictions, the introduction of martial law on the territory of the state, the development of technical and software equipment, the development of the Internet, general processes of globalization.

A definition of the concept of «the impact of digitalization», including on the institution of advocacy, is proposed as a set of consequences for social relations caused by scientific and technical development and associated with the use of computers, other electronic equipment (tablets, mobile phones), software, etc.

Key words: *advocate, advocate activity, advocacy, institute of advocacy, digitization, scientific and technological progress.*